

У спеціалізовану вчену раду Д 35.052.19
Національного університету
«Львівська політехніка»

м. Львів, вул. Князя Романа, 1/3.

В І Д Г У К

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора,
дійсного члена (академіка) НАПрН України, заслуженого юриста України
Святоцького Олександра Дмитровича на дисертаційне дослідження
Парпан Уляни Михайлівни на тему: «Правова природа вищої освіти в
Україні: теоретико-правовий вимір», представленій на здобуття наукового
ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю – 12.00.01 – теорія та
історія держави і права; історія політичних і правових учень**

На основі ознайомлення з дисертацією та працями, опублікованими за темою відповідно до Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, окреслені ступінь актуальності обраної теми, обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, визначених у дисертації, їх новизна та достовірність, повнота викладу в опублікованих працях, а також зроблено висновок про відповідність встановленим вимогам дисертаційної роботи Парпан У.М.

Ступінь актуальності обраної теми.

Цілком аргументовано науковцями висловлено тезу про те, що освіта має визначальне значення для ефективного і планомірного розвитку суспільства і держави. Саме освіта забезпечує відтворення та закладає підвалини постійного розвитку науки, культури, стандартів суспільного життя та суспільства загалом. Без освіти формування людських ресурсів практично неможливе. А отже, непродумана політика в сфері освіти становить загрозу безпеці держави,

суспільству, особистості, оскільки зі зниженням освітнього рівня населення закономірно знижується якість людських ресурсів, інтелектуального потенціалу суспільства загалом. Тому майбутнє демократичної, правової, соціальної держави України значною мірою зумовлене розвитком національної освіти.

Натомість варто зауважити, що на системі освіти значно відобразився критичний стан нашого суспільства. Вона не в змозі задовольнити вимоги, які диктують динамізм сучасної цивілізації, зростання соціальної ролі особистості, гуманізації та демократизації суспільства, швидку зміну технологій і техніки у всьому світі. Переорієнтація України на стратегію інтенсивного розвитку як умови виходу з економічної кризи має супроводжуватися зміною освітньої політики, формування її з урахуванням не тільки соціально-політичних і економічних перетворень, а й потреби регіонів у фахівцях.

Водночас початок XXI століття став періодом формування основ для подальшого інноваційного розвитку української освіти, значних інституціональних змін, забезпечених державним планово-бюджетним фінансуванням. Саме тоді реакція системи освіти на ці зміни залишається недостатньо оперативною, запізнюється щодо темпів соціально-економічного розвитку держави. Кількість освітніх установ, що застосовують інноваційні підходи у своїй діяльності, не значна, не має механізмів конкуренції і поширення нових підходів до реалізації освітніх програм. Низка освітніх ініціатив має локальний характер і не поширюються на всю систему освіти. Охоплення якісною освітою, необхідною для забезпечення рівних стартових можливостей кар'єрного та особистісного росту українських громадян, залишається, з одного боку, недостатнім, а з іншого – надмірно диференційованим щодо соціально-економічних умов у різних регіонах держави. Вказана проблема вимагає, передусім, комплексного теоретико-правового дослідження правової природи вищої освіти в Україні, що свідчить на користь дисертаційного дослідження, проведеного Парпан У.М.

Додатковим аргументом на користь актуальності дослідження є те, що серед

пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку вищої освіти визначено інтеграцію вітчизняної освіти до Європейського та світового освітніх просторів.

Сьогодні завдання освіти полягає не в тому, щоб дати вузькопрофесійну підготовку, озброїти студента чи школяра певною сумою знань, що забезпечить йому добробут у житті. В умовах інформаційного суспільства цього вже не достатньо. Завдання полягає в тому, щоб сформувати інтерес до знань, потребу в навчанні та постійному самовдосконаленні, усвідомленні необхідності навчатися протягом усього життя. Забезпечити цей процес можна лише за допомогою цілеспрямованої, послідовної виховної роботи, що категорично виключає формалізм і фанфаронство, ґрунтується на глибокій теоретико-методологічній основі.

Отже, викладене вище, засвідчує, що дисертація Парпан У.М. є актуальною для сучасної правової науки та науки теорії та історії держави і права; історії політичних і правових учень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема дисертації узгоджується з Пріоритетними напрямами розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затвердженими Національною академією правових наук України 03.03.2016 р., а також безпосередньо пов'язана з науково-дослідною роботою кафедри теорії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» «Філософські та теоретичні концепції держави і права» (державний реєстраційний номер 0113U001356).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації зумовлений, насамперед, раціональною та логічно узгодженою структурою дисертаційного дослідження, використанням всього методологічного арсеналу сучасної правової науки, філософських,

загальнонаукових, спеціально-наукових і конкретно-наукових методів пізнання зокрема таких як: системний і структурний аналіз, абстрактно-логічний і формально-правовий, систематизації, класифікації та узагальнення теоретико-правових положень та низки інших.

Обґрунтованість наукових положень щодо завдань, які вирішуються автором забезпечується завдяки детальному опрацюванню найбільш проблемних питань правової природи вищої освіти, ґрунтовному дослідженню і суто теоретичних аспектів, і аспектів практичного, прикладного характеру.

Зміст дисертації складається зі вступу, чотирьох розділів, що включають тринадцять підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

У вступі дисертантом визначено актуальність теми роботи, а також її основні загальні характеристики.

Перший розділ містить три підрозділи, у яких здійснено огляд наукових позицій учених щодо сутності вищої освіти як теоретико-правового поняття, сформовано методологічні засади виконання дослідження, з'ясовано та розкрито нормативно-правові основи функціонування вищої освіти в Україні загалом.

Другий розділ дисертації присвячений історико-правовим аспектам формування вищої освіти в Україні. Особливу увагу приділено характеристиці еволюції, ознак, функцій, мети та завдань вищої освіти, а також основним напрямам розвитку вищої освіти.

У третьому розділі дисертації проаналізовано компаративістські аспекти розвитку моделей вищої освіти, що дозволило розкрити моделі вищої освіти в державах Західної Європи через порівняльно-правову характеристику організації навчального процесу в окремих провідних університетах Європи (Фінляндія, Італія, Іспанія, Великобританія, Франція, Німеччина, Польща), що сприяло всебічному розкриттю правової природи вищої освіти загалом. На основі системного правового аналізу основних етапів становлення вищої освіти, розкрито їх особливості в пострадянських країнах, зокрема Азербайджані, Албанії, Молдові, Вірменії та Грузії.

Окрім того, зроблено правовий аналіз розвитку освіти в США, який дає підстави стверджувати про те, що державна політика цієї держави спрямована на посилення ролі та значення освіти для економіко-соціального розвитку країни, оскільки відбувається усвідомлення її пріоритетного значення для суспільного розвитку держави.

Четвертий розділ присвячений доктрині вищої освіти в Україні, зокрема аналізу філософії, парадигми та ретроспективи європейського досвіду вищої освіти в сучасних вітчизняних реаліях.

Обрана дисертантом структура дозволила всесторонньо дослідити предмет дисертаційної роботи, чітко простежити за думкою автора щодо теоретико-правового розуміння правової природи вищої освіти в Україні.

Винесені на захист положення характеризують роботу як комплексне дисертаційне дослідження, присвячене з'ясуванню й узагальненню теоретико-правових аспектів правової природи вищої освіти в Україні.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Достовірність результатів дослідження забезпечена належним рівнем наукового теоретико-правового аналізу проблеми правової природи вищої освіти в Україні, з'ясування шляхів формування нормативно-правових засад вдосконалення освітньої підготовки громадян, відповідністю застосованих методів меті та завданням дослідження.

Положення наукової роботи ґрунтуються на об'єктивних теоретичних дослідженнях, висновки є достовірно обґрунтованими та базуються на власних судженнях автора. Наукова новизна визначається тим, що за характером розглянутих питань вона є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним монографічним дослідженням, присвяченим теоретико-правовому аналізу природи вищої освіти в Україні.

В дисертації сформульовано важливі для правозастосовної практики

положення і висновки, запропоновані особисто здобувачем. Дисертантом проаналізовано значний масив нормативно-правових актів – і законодавчих, і підзаконних, загальнотеоретичних наукових праць українських і зарубіжних учених, розробок фахівців у галузі теорії держави і права, історії держави і права, філософії права та ін.

На підставі вивчення наукових джерел, законодавства проведено ґрунтовне дослідження доктринальних підходів до розуміння поняття «вища освіта», на підставі чого обґрунтовано можливості диференціації її категоріального визначення (стор. 37-49).

Заслуговує на підтримку теза, що сучасний поступ Української держави в руслі історико-правових засад формування вищої освіти, характеризується тим, що національна освіта розпочала євроінтеграційні потуги для досягнення стандартів і осучаснення не лише вищої освіти, але й побудову і розвиток правового громадянського суспільства, задоволення потреб соціуму в отриманні високоякісної фахової підготовки (стор. 67-76).

Досить актуальним є з'ясування правової природи освіти через призму права людини на освіту. При цьому дисертантом обґрунтовано звернено увагу на те, що у праві на освіту гармонійно поєднуються антиподи – елементи «позитивної» та «негативної» свободи людини – кожна особа володіє свободою вільного вибору методів та форм здобуття вищої освіти, повинна бути захищена від будь-якої дискримінації в освітній сфері (негативна площина), проте, окрім цього, вона має право клопотати перед державою про створення сприятливих умов для реалізації означеного права (позитивна площина) (стор. 115-127).

Водночас, імпонує позиція Парпан У.М. щодо чинників, які уповільнюють здійснення реформ у сфері вищої освіти, з-поміж яких названо: відсутність єдиної, узагальненої концепції розвитку системи, теоретико-методологічних основ управління нею з огляду на найновіші досягнення науки, зміну світоглядної парадигми. Натомість, дисертантом справедливо наголошено на необхідності формування та реалізації такої нової стратегії державної політики у сфері вищої

освіти, яка б відповідала і наявним загальносвітовим тенденціям, і внутрішнім тенденціям розвитку економічної, соціально-політичної та культурної сфер життя українського суспільства, таким як: формування ринкових відносин; збільшення потреб громадян у професійному зростанні та самореалізації; потреба особи володіти новими технологіями для впровадження їх в економіку; швидка зміна виробництва; демократизація суспільно-політичних відносин тощо (стор. 237-240).

Також погоджуємося з думкою дисертанта стосовно того, що реформи вищої освіти в Україні в сучасних умовах постіндустріального суспільства передбачають запозичення європейських стандартів, які відповідають викликам XXI ст. і які визначатимуть подальший розвиток і національної, і європейської вищої школи на найближчі десятиліття. Власне це стратегічна мета української вищої освіти, яку вона має подолати шляхом реформування національної вищої освіти, запровадженням стандартів передових країн світу. Закономірно, що, власне високі стандарти вищої освіти, правове громадянське суспільство сприятимуть загалом формуванню передумов для досягнення Україною гідного місця у системі європейських народів (стор. 359-360).

Цілком логічним є висновок автора про те, що правове забезпечення механізму реалізації реформування вищої освіти в Україні – це поєднання і міжнародних правових норм і вимог, і національних, завдання яких полягає у забезпеченні високого рівня підготовки фахівців, практичні знання і навички яких відповідали б потребам сучасного ринку праці. Особливостями правового механізму трансформації вищої освіти є самостійність та інноваційність. Йдеться власне про повну автономію ЗВО, визначення власних академічних стратегій і підходів до організації навчального процесу. Заклад вищої освіти України має не лише продукувати певні ідеї, розвивати ті чи інші тенденції у науці, але, передусім, сприяти поступовому суспільному розвитку, повною мірою забезпечувати запити і потреби сучасної людини, вкрай необхідні для сьогодення (стор 382).

Окрім того, заслуговують на увагу висновки, спрямовані на удосконалення законодавства, що регулює сферу вищої освіти.

Дисертаційне дослідження Парпан У.М. виокремлюється високим рівнем наукової новизни, кожен з розділів дисертації містить такі положення. Незважаючи на досить значну кількість положень рецензованої дисертації, що містять наукову новизну, автор не відкидає результатів наукових напрацювань у відповідній сфері, а творчо розвиває їх, відкриваючи нові грані проблеми теоретико-правового розуміння природи вищої освіти в Україні.

При дослідженні поставлених завдань автором цілком слушно було застосовано систему існуючих загальнонаукових і спеціальних методів, спрямованих на отримання об'єктивних та ґрунтовних результатів з позицій комплексного та структурного підходів.

Розглядаючи загальнотеоретичні аспекти правової природи вищої освіти в Україні, дисертант спирається на існуючі наукові підходи щодо визначення змісту цієї проблеми, враховує результати наукових досліджень та пропонує власні дефініції певних понять.

Висвітлюючи вищу освіту як об'єкт теоретико-правового пізнання, автор вказує, що для нього характерні конкретно-історичні джерела та умови виникнення, формування і розвитку, які є детермінантами впливу на суть, зміст і структуру правовідносин в суспільстві загалом, а також на правосвідомість кожного із громадян зокрема.

Серед найбільш цікавих, з точки зору наукової новизни дисертації, варто виокремити обґрунтовані автором узагальнення розуміння сучасного стану ретроспективи європейського досвіду в українських реаліях; визначення перспективи підвищення ефективності функціонування вищої освіти в Україні; виокремлення основних напрямів модернізації вищої освіти в Україні.

Результати дисертаційного дослідження знайшли своє використання у навчальному процесі – для викладання таких курсів як: «Історія вчень про державу і право», «Історія держави та права», «Теорія держави та права»,

«Проблеми теорії держави та права», «Юридична деонтологія», «Філософія права» тощо; у науково-дослідній роботі – з метою розробки та здійснення наукових досліджень впливу вищої освіти на професійну свідомість, поведінку та професійну діяльність; для підготовки підручників, навчальних посібників із теорії держави й права, філософії права, юридичної деонтології, а також при підготовці курсів лекцій, навчально-методичних рекомендацій з теорії та методології правового виховання громадян.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації в опублікованих працях.

Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено у тридцяти одній публікації, з них 1 одноосібна монографія, 20 наукових статей, що опубліковані у фахових виданнях України з юридичних наук, 7 з яких включено до наукометричної бази Index Copernicus International, а також у 10 тезах доповідей на науково-практичних заходах.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження та зауваження до нього.

Загалом позитивно оцінюючи значення дисертаційного дослідження та його зміст, варто зауважити про наявність деяких положень, висновків і пропозицій, викладених в роботі, які потребують додаткової аргументації та обумовлюють дискусію.

1. Віддаючи належне дисертанту за здійснений нею у підрозділі 3.2 «Сучасна парадигма вищої освіти в Україні» дисертації критичний аналіз Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року, вважаємо, що до аналізу цієї Стратегії все ж слід було б підійти більше з позиції теоретико-правового виміру, сфокусувавши свій погляд на правовому механізмі її реалізації.

2. У висновках дисертації та авторефераті викладення проблематики співвідношення загальноправових і освітніх проблем подано як безумовну

пріоритетність перших, тоді як завдання і новизна дослідження віддають перевагу на користь проблематики вищої освіти.

3. У підрозділі 1.1 «Вища освіта як об'єкт теоретико-правових досліджень: історіографічний огляд» зазначено, що автор здійснила «узагальнення наукових поглядів та концепцій вищої освіти як теоретико-правового явища», однак, у підрозділі 4.2 «Сучасна парадигма вищої освіти в Україні» вказує, що «реформи, які здійснюються у сфері вищої освіти, наразі значно сповільнюються через відсутність єдиної, узагальненої концепції розвитку системи вищої освіти». Однак дисертантка проводить не модернізоване бачення «вищої школи України у загальноцивілізаційному контексті», а подає як кінцевий продукт новий методологічний інструментарій аналізу явища вищої школи. Тоді як зміст науково-дослідної роботи дисертанта фактично розкриває не методологічні процедури аналітичної діяльності, що добре відомі науковому загалу, а оцінює стан і проблеми вищої школи України.

4. Погоджуємось з автором у тому, що Україна перебуває на стадії активної адаптації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС, яка потребує порівняння українського законодавства у досліджуваній сфері з відповідними положеннями європейського законодавства, однак, вважаємо, що дисертація збагатилася, якби автор узагальнила усі позитивні аспекти зарубіжного досвіду, адже сама дисертація містить значні напрацювання у цьому аспекті.

5. По всьому тексту дисертації освіта використовується як загальне поняття. Однак у сучасному світі освітнє середовище є складним і гетерогенним: з одного боку, діє вельми значне розмаїття освітніх інституцій з різними освітніми цілями та ефектом, з іншого – все більш активну роль відіграють неінституційні форми освіти, значення яких зростає у світлі принципів «безперервності освіти» та «освіти впродовж життя». Використання загального поняття освіти вочевидь замало для виявлення особливостей цієї складної освітньої ситуації та впливу різних її елементів на трансформацію «суспільства знань».

Натомість вказані недоліки та дискусійні положення не є визначальними у

загальній позитивній оцінці дисертації Парпан Уляни Михайлівни на тему «Правова природа вищої освіти в Україні: теоретико-правовий вимір».

Автореферат дисертації відповідає її змісту та повністю відображає основні положення і результати дослідження. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до обов'язкових вимог, встановлених МОН України.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що дисертаційне дослідження на тему: «Правова природа вищої освіти в Україні: теоретико-правовий вимір», подане на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, є самостійною завершеною кваліфікованою працею, в якій розв'язано наукову проблему щодо з'ясування теоретико-правового розуміння правової природи вищої освіти в Україні та відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 і встановленим Міністерством освіти і науки України вимогам до такого виду робіт, а її автор Парпан Уляна Михайлівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

**Ректор Вищої школи адвокатури,
головний редактор журналу «Право України»,
доктор юридичних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПрН України,
заслужений юрист України**

О. Д. Святоцький